

Kansallinen historia ja metodologinen nationalismi Pohjoismaissa

Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (toim.): **Making Nordic Historiography. Connections, Tensions and Methodology, 1850–1970.** Berghahn Books 2017. 321s. ISBN 978-1-78533-626-3.

Vanhan vitsin mukaan Pohjoismaisten historiapäivien keskustelut kulkevat aina samaa rataa. Ensin tanskalainen sanoo ”teori, teori, teori”. Ruotsalainen vastaa tähän ”empi, empi, empi”. Norjalainen häkeltyy ja huutaa ”Norge!” ja suomalainen heti perään ”vinterkri- get!” Islantilainenkin haluaisi osallistua, mutta ei ehdi muotoilla lausettaan tanskaksi ennen kuin kierros alkaa uudestaan.

Olen useissa pohjoismaisissa yhteyksissä tullut ajatelleeksi, että vitsi tuntuu sisältävän jotain kiinnostavaa pohjoismaisten historioitsijoiden kansallisista stereotyy- pioista, omakuvista ja keskinäisistä suhteista. Vuonna 2017 ilmestynyt *Making Nordic Historiography* tarjoaa kiinnostavan kattauksen pohjoismaisen historiankir- joituksen historiaan vuosina 1850–1970. Myös tämän kirjan aineistoissa Islannin historia jää islantilaisten harteille, suomalaiset ja norjalaiset ovat yllättävän vahvasti kiinni omissa kansallisissa kohtalonkysy- myksissään, ja ruotsalaiset ja tanskalaiset puolestaan pohtivat pidemmän historiansa turvin historiankirjoi- tuksen teoreettisia kysymyksiä universalistisemmasta näkökulmasta. Poikkeuksiakin löytyy, erityisesti Ingrid Semmingsenin ja Lolo Krusius-Ahrenbergin kaltaisten urauurtavien, mutta vähemmän muistettujen histori- oitsijoiden myötä.

Pohjoismaihin mahtuu monta erilaista kansallista ja muuta historiankirjoituksen traditiota. Samalla on selvää, että kirjan käsittelemänä ajanjaksona juuri poh- joismainen viitekehys on ollut pohjoismaisille histori- oitsijoille tärkeä. Kirjassa sivutaan moneen otteeseen pohjoismaisia tutkijaverkostoja ja Pohjoismaisia histo- rioitsijapäiviä (vuodesta 1905 lähtien) sekä Pohjoismai- sia historiallisia metodikonferensseja, joita järjestettiin vuosina 1965–1993. Verkostot ovat olleet tieteenalan kehittymisen kannalta tärkeitä, mutta ne ovat tarjon- neet myös sosiaalista pääomaa eri muodoissa.

Making Nordic Historiography käsittelee erityisesti kolmea teemaa: 1) historiankirjoituksen luonnetta, metodeja ja verkostoja, 2) Pohjoismaita historiantutki- muksen viitekehysenä, ja 3) historiankirjoituksen meto- dologista nationalismia. Näistä ensimmäinen teema on läsnä kirjan yhdessätoista eri kirjoittajien laatimissa luvuissa, kun taas kaksi muuta teemaa näkyvät erityi- sesti Simon Larssonin, Marja Jalavan ja Pertti Haapalan kirjoittamassa johdannossa.

Kirjan näkökulma Pohjoismaihin perustuu pitkälti moderniin historiallisia alueita koskevaan tutkimukseen. On raikasta lukea Pohjoismaista niin, että niitä verrataan Balkaniin tai muihin eurooppalaisiin alueisiin ja pohditaan tosissaan sitä, miten nämä alueet ovat muodostuneet. Korostamalla historiallisten alueiden rakentumisprosessien erilaisuutta kirja onnistuu välttämään tasapäästävää relativismia, mutta ei myöskään sorra Pohjoismaiden idealisointiin tai essentialisointiin.

Kysymys metodologisesta nationalismista tuo kiitettävällä tavalla koherenssia koko kirjaan, sillä se käsitellään melko seikkaperäisesti kirjan johdannossa, ja teemaan palataan myös myöhemmissä luvuissa yksittäisiä empiriisiä tapauksia kommentoiden. Tämä on yksi kirjan ehdottomista vahvuuksista, sillä liian usein kysymys metodologisesta nationalismista jää maininnan tasolle ja unohdetaan sitten seremoniallisten teoreettisten pohdintojen jälkeen. Johdannon kirjoittajat toivovat, että kirja veisi historiankirjoituksen metodologista nationalismia koskevaa keskustelua eteenpäin. Tässä kirja tosiaan onnistuu.

Silti keskusteluun metodologisesta nationalismista liittyy myös läpi kirjan kulkeva jännite. Tämä johtuu siitä, että metodologinen nationalismi ymmärretään vähintään kahdella eri tavalla. Yhtäältä se on kansallisen näkökulman reflektointia toistamista, mikä johtaa tietynlaisiin tulkintoihin (jotka ovat usein virheellisiä). Toisaalta kirjassa puhutaan metodologisesta nationalismista pelkästään kansallisena näkökulmana historiankirjoituksessa. Tämä jälkimmäinen merkitys esiintyy useassa kirjan luvussa, kun taas pidemmälle reflektoitu näkemys nousee esille erityisesti johdannossa. Johdanto onkin tältä osin erittäin hyödyllinen, sillä siinä käydään tiiviisti ja asiantuntevasti läpi aihetta koskevaa kansainvälistä keskustelua. Ainoastaan sosiologi Ulrich Beckin tärkeät tekstit on jätetty huomioimatta.

On ymmärrettävää, että latautuessa keskustelussa käytetään analyttisiä käsitteitä eri tavoin. On myös järkevää, että toimittajat eivät ole ryhtyneet käsitteelliseksi vaan ovat antaneet kirjoittajien itse määrittellä käyttämänsä analyttiset termit. On myös mahdollista, että esittämäni jako kahteen eri merkitykseen on liian yksinkertaistava. Se perustuukin pitkälti Ulrich Beckin ajatteluun, eikä niinkään Andreas Wimmerin ja Nina Glick Schillerin versioon, johon Larsson, Jalava ja Haapala näyttävät tukeutuvan. Silti voisi pohtia, millä tavalla metodologisen nationalismin eri versiot vaikuttavat tulkintoihin. Jos kyse on kansallisesta katseesta, on loogista pohtia sitä, onko historiankirjoituksen tarve pönkittävä vai purkaa kansakuntaa. Näin johdannossa tehdäänkin. Jos kyse on kuitenkin kansallisen näkökulman osin tiedostamattomasta toisintamisesta, näyttäyty kysymys ehkä liian suurena. Tärkeämpää olisi silloin keskittyä pienempiin aiheisiin, kuten siihen, mitkä rakenteet, käsitteet ja metodologiset valinnat ovat

historiantutkimuksessa kansakuntaan sidottuja siinä määrin, että ne peittävät alleen ylirajaisia tai alueellisia teemoja. Ovatko esimerkiksi kansallisesti rajatut digitoituidet sanomalehtikokoelmat sellaisia, jotka ikään kuin ohjaavat kansalliseen tulkintaan, tai ovatko yleisesti käytössä olevat analyttinen käsitteet (esim. sisällissota tai jatkosota) sellaisia, jotka paketoivat historiallisen tulkinnan kansalliseen raamiin helpommin kuin termit 'ensimmäinen' ja 'toinen maailmansota?'

Tällaisten pohdintojen seurauksena myös kirjassa esitetyt tulkinnat olisivat ehkä erilaisia. Esimerkkinä voidaan mainita Pertti Haapalan huomio siitä, miten Zacharias Topelius ja Väinö Linna ovat esimerkkejä metodologisen nationalismin voimasta ja menestyksestä (s. 26). Näin on vain silloin, jos kyse on heidän sitoutumisestaan kansakuntaan. Jos kuitenkin on kyse näkökulman toisintamisesta eli mainitsemastani ensimmäisestä metodologisen nationalismin muodosta, ei ainakaan Topeliusta voi laskea tähän kategoriaan, hän nimittäen rakensi kansakuntaa hyvin selvästi ja tiedostaen. Toisena esimerkki tulee Mervi Kaarnisen naishistorioitsijoina koskevasta luvusta, jossa norjalainen "siirtolaishistorian kruunaamaton kuningatar" Ingrid Semmingsen nostetaan syystä esille ylirajaisen historian pioneerinä. Semmingsenin työssä voi olla kyse sekä kansallisen historian tradition kyseenalaistamisesta, mutta myös siitä, että siirtolaisuuden tutkimus nostaa esille näkökulmia, jotka pakottavat ajattelemaan uusiksi tapaa jäsentää tietoa kansallisten rakenteiden ja käsitteiden varaan. Tässä tarkempi analyttinen käsitteistö olisi ehkä johtanut syvällisempään tulkintaan.

Kirjan yksittäisille luvuille ei voi tässä tehdä oikeutta. Vaikuttavaa on se, että kaikissa on pohjoismaisia kontksteja, ja kahta lukuun ottamatta kaikki artikkelit sisältävät ylirajaisia ja melko systemaattisia vertailuja. On hyvin harvinaista, että toimitetuissa kirjoissa pystytään tällaiseen!

Luvuissa onkin paljon kehuttavaa. Pertti Haapalan oivallus Topeliuksen ja Linnan vertaamisesta on avartava. Ingi Sigurðssonin selvitys N. F. S Grundtvigin vaikutuksesta Islannissa on valaiseva, joskin vähän luettelomainen. Kristin Bragadottirin tutkimus skandinavismien tulkinnosta avaa islantilaisien hankalaa suhdetta tanskalaiseen perintöön, joka on kuin suomalaisten suhde ruotsalaiseen perintöön, mutta vielä latautuneempi. Marja Jalavan norjalais-suomalainen vertailu on kirjan luvuista parhaiten kytketty kansainväliseen keskusteluun ja se kannattaakin lukea kirjan luvuista ensimmäisenä. Jalavan luku toimii erinomaisena kehityksenä Simon Larssonin tutkimukselle "aristokraattisesta empirismistä" ja Jon Røyne Kyllingstadin artikkelille ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä kansainvälisestä historiankirjoituksesta Tanskassa ja Norjassa.

Pelle Oliver Larsenin seikkaperäinen tulkinta historian professuurien virantäytöistä kamppailuina eri

historiallisten koulukuntien välillä avaa 1930-luvun tieteellistä keskustelua pohjoismaisessa kontekstissa samalla tavalla kuin on tapahtunut filosofisen ja oikeustieteellisen tutkimuksen historiassa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Myös Petteri Norringin tutkimus avaa kysymystä käsitteiden ja periodisoinnin suhteesta kansalliseen näkökulmaan tutkimalla sitä, miten Eli Heckscher ja Eino Jutikkala periodisoinneissaan tasa-painoivat kansallisen ja kansainvälisen välillä. Norring onnistuu minusta erityisen hyvin historiankirjoituksen metodologista nationalismia koskevissa pohdintoissaan. Perusteellinen on myös Henrik Åström Elmersjön tutkimus, jossa hän analysoi historian poliittisuutta tarkastelemalla Pohjola-Norden-yhdistysten työtä historian koulukirjojen tarkistamisessa 1920-luvulta 1970-luvulle.

Mervi Kaarnisen vertailu neljän Pohjoismaan ensimmäisen ja toisen sukupolven naishistorioitsijoiden kokemuksista on kirjan pysäyttävin. Huomionarvoista on erityisesti se, että professoreiksi asti päätyneet naiset (Alma Söderhjelm, Astrid Friis, Lolo Krusius-Ahrenberg ja Ingrid Semmingsen) loivat kaikki kansainvälisen uran tavalla, joka ei ollut tavanomaista miesten parissa tänä aikana. Toivon, että Kaarnisen vertailun pohjalle voisi vielä rakentaa tutkimuksen siitä, miten naisprofessorit otettiin vastaan ohjaajina ja mentoreina. Kirjan viimeisessä luvussa Peter Edelberg yrittää selittää Foucault'n vastaanottoa 1960-luvulla Uppsalassa käymällä läpi saman vuosikymmenen metodikirjallisuutta Pohjoismaista. Vaikka otsikon kysymys "Why did Foucault leave Uppsala?" on retorinen eikä siihen tosissaan yritetä vastata, jää artikkeli sekavuudessaan kirjan muiden lukujen varjoon.

Teoksen kanteen on poimittu Olaus Magnuksen Carta Marina vuodelta 1572. Tämä on tylsä ja ylikäytetty valinta Pohjoismaiden historiaan liittyvissä kirjoissa. Esimerkiksi saman kustantajan *Nordic Paths to Modernity* (2012) näyttää hyvin samanlaiselta. Kirjaa ei kuitenkaan kannata arvioida kannen perusteella.

FT Jani Marjanen
Digitaalisten ihmistieteiden osasto
Helsingin yliopisto